

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Životní podmínky obyvatel SVL: tematicko-průřezový výzkum

Analýza sociodemografických údajů nezaměstnaných
respondentů ze šetření SVL-SILC

Luboš Sál (lubos.sal@mmr.cz)

březen, 2022

MINISTERSTVO
PRO MÍSTNÍ
ROZVOJ ČR

Agentura
pro sociální začleňování

Obsah

Seznam tabulek.....	3
Seznam grafů.....	3
Seznam zkratk.....	2
1. Úvod.....	3
2. Sociální vyloučení a s ním spojené sociodemografické charakteristiky.....	4
3. Aspekty nezaměstnanosti.....	6
4. Metodologické aspekty výzkumného šetření	8
5. Základní sociodemografické charakteristiky výzkumného souboru	11
6. Definice výzkumného vzorku „nezaměstnaných“	13
7. Sociodemografické informace o nezaměstnaných respondentech	14
7.1. Pohlaví	15
7.2. Věk	16
7.3. Nejvyšší dosažené vzdělání.....	17
7.4. Délka školní docházky	18
7.5. Mateřský jazyk	19
7.6. Národnost nebo etnicita	20
8. Bydlení	21
8.1. Ubytovna	21
9. Ekonomická situace dlouhodobě nezaměstnaných	22
9.1. Evidence na ÚP a podpora v nezaměstnanosti.....	22
9.2. Příjem	23
9.3. Exekuce.....	24
10. Diskriminace	25
10.1. Diskriminace v posledních 12 měsících při hledání zaměstnání	25
10.2. Diskriminace v posledních 5 letech při hledání zaměstnání.....	26
11. Zaměstnanost a vzdělání rodičů	27
11.1. Vzdělání otce	28
11.2. Zaměstnání otce	29
11.3. Vzdělání matky.....	30
11.4. Zaměstnání matky.....	31

12.	Zdravotní postižení	32
13.	Závěr	33
14.	Limity výzkumu	35
15.	Zdroje	36

Seznam tabulek

Tabulka 1 - Plánované počty dotazníků dle kvótních znaků.....	9
Tabulka 2 - Počty sesbíraných dotazníků dle kvótních znaků (SVL-SILC 2021)	9
Tabulka 3 - Základní sociodemografické charakteristiky souborů SVL-SILC	11
Tabulka 4 - Pohlaví	15
Tabulka 5 - Věk	16
Tabulka 6 - Nejvyšší dosažené vzdělání	17
Tabulka 7 - Délka školní docházky	18
Tabulka 8 - Mateřský jazyk.....	19
Tabulka 9 - Národnost nebo etnicita	20
Tabulka 10 - Je vaše bydliště označováno za ubytovnu?	21
Tabulka 11 - Evidence na ÚP a podpora	22
Tabulka 12 - Příjem za práci.....	23
Tabulka 13 - Exekuce.....	24
Tabulka 14 - Diskriminace v posledních 12 měsících	25
Tabulka 15 - Diskriminace v posledních 5 letech	26
Tabulka 16 - Vzdělání otce	28
Tabulka 17 - Zaměstnání otce	29
Tabulka 18 - Vzdělání matky	30
Tabulka 19 - Zaměstnání matky	31
Tabulka 20 - Zdravotní postižení	32

Seznam grafů

Graf 1 - Uchazeči o zaměstnání.....	8
-------------------------------------	---

Seznam zkratek

ASZ – Odbor (Agentura) pro sociální začleňování, Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky

ČR – Česká republika

ČSÚ – Český statistický úřad

FEANTSA - European Federation of National Organisations Working with the Homeless, dále též jako Evropská federace národních organizací pracujících s bezdomovci

SLDB – Sčítání lidu, domů a bytů

SVL – Sociálně vyloučená lokalita

UN – United Nations, dále též jako Organizace spojených národů

ÚP – Úřad práce České republiky

VÚPSV – Výzkumný ústav práce a sociálních věcí

WHO - World Health Organization, dále též jako Světová zdravotnická organizace

„XY“	- Hodnota u vybrané části výzkumného souboru je statisticky významně vyšší, než je hodnota celého výzkumného souboru
„XY“	- Údaj je mírně vyšší, než je průměr celého souboru
„XY“	- Údaj je významně nižší, než je průměr celého souboru
„XY“	- Údaj je mírně nižší, než je průměr celého souboru

1. Úvod

Podle *Analýzy sociálně vyloučených lokalit v ČR* existovalo v roce 2015 na území Česka 606 sociálně vyloučených lokalit (SVL) ve 297 obcích a počet jejich obyvatel byl odhadnut na 95000 až 115000 (Čada, 2015). Daná analýza sice poskytla potřebný vhled do základních životních podmínek těchto obyvatel, ovšem pouze za cenu odhadů. Odbor pro sociální začleňování (Agentura) Ministerstva pro místní rozvoj proto zorganizoval v roce 2020 a 2021 dvě vlny reprezentativního šetření mezi obyvateli a obyvatelkami SVL, které přineslo přesnější, komplexnější a zároveň aktuální popis toho, jak a kdo žije v českých a moravských sociálně vyloučených lokalitách. Tento popis „bílých míst na mapě poznání“ má bezesporu akademickou hodnotu, je ovšem také naprosto klíčový pro realizaci evidence-based politik sociálního začleňování.

Předkládaný tematicko-průřezový výzkum využívá především data z tohoto šetření, konkrétně pak z druhé vlny sběru z roku 2021 a svou pozornost zaměřuje na problematiku **dlouhodobě nezaměstnaných obyvatel sociálně vyloučených lokalit a na jejich charakteristiky**.

Výzkum byl realizován jako součást projektu „Systémové zajištění sociálního začleňování“, reg. č. CZ.03.2.63/0.0/0.0/15_030/0000605 financovaného z Operačního programu zaměstnanost.

2. Sociální vyloučení a s ním spojené sociodemografické charakteristiky

Pojmem sociální vyloučení rozumíme proces vylučování lidí nebo skupin lidí na okraj společnosti do chudoby a izolace. Tento způsob vyloučení se projevuje na různých úrovních, např. sociální, prostorové, ekonomické či symbolické. Sociálně vyloučené osoby se nacházejí v situaci, kdy mají sníženou míru přístupu ke zdrojům běžně dostupným většině obyvatel. Zároveň s tím se snižuje jejich schopnost udržovat sociální kontakty s obyvateli mimo situaci sociálního vyloučení, možnosti participace na organizaci sociálního života a účasti na rozhodování ohledně věcí veřejných. Sociálním vyloučením jsou nejčastěji ohroženi ti, kteří spadají do některých následujících skupin:

- dlouhodobě nebo opakovaně nezaměstnaní;
- pracovníci s nejistými a nevýhodnými pracovními smlouvami (zejména starší osoby a mimo ochranu mechanismů regulujících pracovní trh);
- lidé s nízkými příjmy a chudí;
- nekvalifikovaní (zejména s nedokončenou základní školou);
- mentálně či psychicky handicapovaní;
- drogově závislí;
- děti vyrůstající v problémových rodinách (zejména týrané děti);
- delikventi (věznění i na svobodě, ale se záznamem v trestním rejstříku);
- mladí (bez pracovních zkušeností);
- imigranti (zahraniční pracovníci, uprchlíci i azylanti);
- různě vymezené minority (rasově, nábožensky, jazykově a kulturně);
- osoby zbavené volebního práva;
- příjemci sociálních dávek (včetně osob, které je nečerpají pro svou nezpůsobilost o ně požádat);
- obyvatelé upadajících území nebo lokalit majících charakter ghett;
- bezdomovci, osoby, jejichž způsob života je vnímán a stigmatizován jako deviantní
- osoby neschopné mobility;
- sociálně izolovaní bez přátel a rodin. (Mareš, 2006)

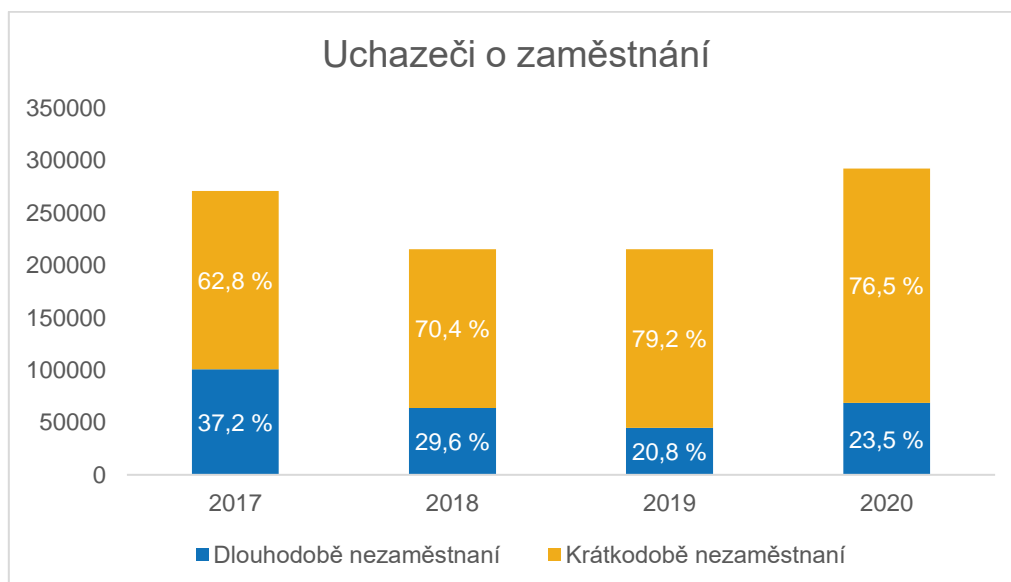
Obecně lze říci, že sociální vyloučení se týká skupin lidí, které nemají možnost se dostatečně podílet na sociálním či ekonomickém životě společnosti, přičemž, kromě omezení vyplývajících z chudoby či výše příjmů, může být příčinou vyloučení také odmítnutí ze strany majoritní společnosti z důvodu například etnické, kulturní nebo náboženské odlišnosti, což se v České republice týká převážně Romů (Gabal & Víšek, 2010). Pokud dochází k vyšší koncentraci osob s kombinací několika nebo všech výše zmíněných charakteristik, hovoříme o sociálně vyloučené lokalitě. Sociálně vyloučené lokality obvykle vznikají působením systémových aktérů a tržních mechanismů.

3. Aspekty nezaměstnanosti

Uchazeči o zaměstnání, vedení v evidenci ÚP, mohou být rozděleni podle délky této evidence na krátkodobě nezaměstnané (v evidenci méně 12 měsíců) a dlouhodobě nezaměstnané (v evidenci více než 12 měsíců). Z následujícího grafu je patrné, že do roku 2019 klesal jak celkový počet evidovaných uchazečů o zaměstnání, tak klesalo i procento dlouhodobě evidovaných uchazečů o zaměstnání. Rok 2020 přinesl změnu trendu a opět došlo ke zvýšení jak celkového počtu uchazečů o zaměstnání, tak procentuálního zastoupení dlouhodobě evidovaných uchazečů o zaměstnání.

„Na jaře 2020 došlo ke změně dosavadního klesajícího trendu vývoje nezaměstnanosti, jehož příčinou bylo zejména šíření nemoci COVID-19. Tato změna se projevila nejdříve stagnací nezaměstnanosti v březnu, výraznějším nárůstem v dubnu a mírnějším nárůstem v květnu a červnu. V polovině roku činil meziroční nárůst nezaměstnaných 73,9 tis., ve 2. pololetí již došlo pouze k jejich nepatrnému nárůstu. Relativně mírný průběh byl důsledkem přijatých opatření na podporu udržení zaměstnanosti, především cíleného programu na podporu zaměstnanosti Antivirus. Zatímco na konci roku 2019 bylo na pracovištích ÚP ČR evidováno 215,5 tis. uchazečů o zaměstnání, k 31. 12. 2020 se zvýšil jejich počet o 76,5 tis. na 292,0 tis“ (MPSV, 2021).

Graf 1 - Uchazeči o zaměstnání

Dlouhodobá evidence na ÚP s sebou přináší riziko ztráty pracovních návyků, ztrátu schopnosti komunikace s lidmi mimo vlastní sociální bublinu či další cyklicky se objevující potíže.

Dlouhodobá evidence na ÚP je totiž produktem i producentem bariér. Výzkum z roku 2020 uvádí, že jsou „nejčastěji tematizovanými bariérami zdravotní problémy (fyzického i psychického charakteru), vysoký věk, nízké vzdělání, péče o děti, etnicita, exekuce, nejisté bydlení, různé formy závislostí, trestní minulost, snížené sebevědomí a nedostatek sociálních dovedností, jež způsobují potíže v komunikaci a sebezprezentaci [... lidé se poté potýkají s] několika bariérami najednou. V případě respondentů nejčastěji docházelo k souběhu těchto znevýhodnění: vyšší věk, péče o malé děti, nízké vzdělání a kvalifikace, etnicita, zdravotní problémy, exekuce a nestabilní bydlení“ (Korecká 2020).

Nastavení dávkového systému neumožňuje dlouhodobý vysoký příjem prostředků, důvody pro dlouhodobou evidenci na ÚP jsou dány spíše vysokoprahostí pro návrat do zaměstnání, „Tezi, že dlouhodobě nezaměstnaní nechtějí pracovat a jsou spokojeni s životem na sociálních dávkách, nelze považovat za obecně platnou“ (Korecká 2020). Existuje řada aktivizačních nástrojů, které mají za cíl zvrátit situaci dlouhodobě evidovaných na ÚP jako je například veřejná služba, veřejně prospěšné práce, dotovaná pracovní místa, sociální podniky, motivační programy NNO a další. Centrum pro společenské otázky (SPOT) ve svých studiích rozebírá například situace *Prekarizovaných pracovníků a pracovníc v době pandemie covid-19* (SPOT, 2021), *Politiky zaměstnanosti* (SPOT, 2020a), *Vliv podpor v nezaměstnanosti* (SPOT, 2020b) či „Voni kvůli tomudle mě nikde nechtěli...“ - *Zkušenosti dlouhodobě nezaměstnaných a příčiny jejich postavená na trhu práce* (SPOT, 2019). Dlouhodobá sociální práce s uchazeči o zaměstnání, ale i s neevidovanými nezaměstnanými, je společensky potřebná a přínosná činnost. „Je třeba aktivní osoby podpořit a prostřednictvím komplexního řešení jejich situace jim pomoci v přerodu ze znevýhodněných uchazečů o zaměstnání v zájemce o práci schopné pracovat v běžném režimu“ (Korecká 2020).

4. Metodologické aspekty výzkumného šetření

K zachycení životních podmínek obyvatel SVL byl využit dotazník výzkumného šetření EU-SILC (European Union Statistics on Income and Living Conditions), které je realizováno jednou ročně napříč státy především Evropské unie. V Česku je toto šetření známé pod názvem *Životní podmínky* a jeho realizaci zajišťuje Český statistický úřad (ČSÚ). Základním účelem šetření „je získávat reprezentativní údaje o příjmovém rozdělení jednotlivých typů domácností, údaje o způsobu, kvalitě a finanční náročnosti bydlení, vybavenosti domácností předměty dlouhodobého užívání a o pracovních, hmotných a zdravotních podmínkách dospělých osob žijících v domácnostech“ (Český statistický úřad, nedatováno). Využití tohoto dotazníku jednak přineslo komplexní přehled o životních podmínkách domácností SVL, jednak – byť s určitými omezeními – umožňuje výsledky ze SVL komparovat s celkovou situací v Česku.¹ Dotazník EU-SILC ovšem nebyl přejet zcela doslovně a v celém rozsahu – určité otázky byly vypuštěny pro svoji přílišnou detailnost, zato jiné otázky byly přidány pro svou výzkumnou a politickou relevanci. I přesto naše šetření v sociálně vyloučených lokalitách nazýváme přeneseně SVL-SILC.

Samotné dotazníky šetření SVL-SILC byly pro vlnu z roku 2020 a následující vlnu z roku 2021 totožné jen do určité míry. V obou vlnách byli respondenti dotazováni na základní sociodemografické charakteristiky, jako jsou například země narození, etnicita, socioekonomický status, příjem, počet členů domácnosti apod., v roce 2020 byli ovšem dotazováni také na podrobnosti ohledně způsobu vytápění, vlastního zdraví, závislostí, pocíťované míry blahobytu apod., což jsou okruhy otázek, které byly v roce 2021 nahrazeny tématy jako diskriminace, zdraví dětí, materiální podmínky dětí, osobní a rodinná historie nebo třeba otázkami na zhodnocení dopadů pandemie COVID-19 a souvisejících vládních opatření. Komparace výsledků napříč vlnami a z toho případné zhodnocení změn je proto možné jen u otázek (indikátorů) zařazených do obou vln.

Základní populaci SVL-SILC tvořili obyvatelé a obyvatelky SVL starší 15 let. Soupis všech SVL v Česku vycházel z mapování Sdružení místních samospráv z přelomu let 2018 a 2019, kdy byl sdružením aktualizován již zmíněný seznam SVL z roku 2015 (Čada, 2015).² Jelikož sestavení výzkumného vzorku bylo z praktických a finančních důvodů možné zajistit výhradně kvótním výběrem (srv. Toušek et al., 2018, s. 32–33), ve spolupráci s ČSÚ bylo získáno rozložení sociodemografických charakteristik obyvatel těchto lokalit (pohlaví, věk a velikost obce z hlediska počtu obyvatel) ze Sčítání lidu, domů a bytů 2011. Na základě rozložení těchto charakteristik pak byly pro tazatele stanoveny tzv. vázané kvóty. (Nešpor et al., 2018) Celkově

¹ Ačkoli je šetření *Životní podmínky* považována za reprezentativní a jeho poslední vlny se účastnilo bezmála 9 000 domácností, je potřeba upozornit, že je reprezentativní jen vůči základní populaci tvořené domácnostmi ve standardních bytech. Celková populace ze SVL je ve výsledném výzkumném vzorku zastoupena jen částečně, a to pro odlišné (nestandardní) bytové podmínky.

² Za SVL byla považována taková lokalita, „[k]de dochází ke koncentraci více než 20 osob žijících v nevyhovujících podmínkách (indikováno počtem příjemců příspěvku na živobytí), které obývají fyzicky či symbolicky ohraničený prostor (indikováno vnější identifikací).“ (Čada, 2015, s. 14)

mělo být sesbíráno 1000 dotazníků. Plánovaný počet sbíraných dotazníků u jednotlivých kombinací kvótních znaků nabízí Tabulka 1.

Tabulka 1 - Plánované počty dotazníků dle kvótních znaků

	Obce do 5000 obyv.		Obce 5001–50000 obyv.		Obce nad 50001 obyv.	
	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy
15–19 let	6	6	18	17	19	19
20–29 let	11	11	37	36	51	48
30–44 let	17	18	58	58	72	68
45–59 let	15	15	47	46	62	58
60+ let	11	15	29	40	39	53
Celkem	125		386		489	
CELKEM	1000					

Zdroj: Agentura pro sociální začleňování

První vlna dotazníkového šetření realizovaného formou PAPI (Pen-And-Paper-Interviewing) probíhala šest měsíců v roce 2020, druhá vlna probíhala čtyři měsíce (konkrétně od 1. května do 1. září 2021), obě vlny šetření byly zajištěny tazatelskou sítí agentury Inboox CZ, s.r.o.³ Tazatelskou síť v první vlně tvořilo více jak 300 tazatelů a do značné míry šlo o tazatele rekrutované z řad terénních pracovníků a pracovníc. Sběr druhé vlny provedlo 20 kmenových tazatelů společnosti Inboox CZ. Response rate se pohybovala u obou vln mezi 60 % a 70 % a průměrná délka jednoho dotazování se u první vlny ustálila na 50 minutách, u druhé vlny pak na 45 minutách. Celkově agentura Inboox CZ v obou vlnách sesbírala více jak 1000 dotazníků – v případně druhé vlny šlo o 1019 dotazníků, které byly sesbírány v 48 obcích 9 krajů. Počty sesbíraných dotazníků v roce 2021 dle jednotlivých kombinací kvótních znaků prezentuje Tabulka 2.

Tabulka 2 - Počty sesbíraných dotazníků dle kvótních znaků (SVL-SILC 2021)

	Obce do 5000 obyv.		Obce 5001–50000 obyv.		Obce nad 50001 obyv.	
	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy
15–19 let	8	17	16	15	19	15
20–29 let	12	13	39	40	51	56
30–44 let	26	15	60	50	73	85
45–59 let	17	15	45	43	61	61
60+ let	19	28	38	56	37	54
Celkem	170		402		512	
CELKEM	1084					

Zdroj: Agentura pro sociální začleňování

³ První i druhá vlna sběru dat byla poznamenána pandemií COVID-19 a s ní spojenými protiepidemickými opatřeními. O roli této události na kvalitu dat a potažmo i získané výsledky lze spíše spekulovat.

Jelikož se nepodařilo zcela naplnit všechny kombinace kvótních znaků, a naopak některé kombinace kvótních znaků byly počty dotazníků nadreprezentovány, bylo nutné využít vážení (ve variantě raking), aby struktura kvótních znaků výzkumného vzorku odpovídala rozložení v základní populaci.⁴

⁴ Z důvodů využití kvótního výběru (a s ním spojené výběrové chyby) a následného vážení jsou prezentované výsledky zaokrouhlovány.

5. Základní sociodemografické charakteristiky výzkumného souboru

Přehled základních sociodemografických charakteristik výzkumného souboru SVL-SILC 2021 prezentuje Tabulka 3, a to za doprovodu výsledků z roku 2020, což umožňuje zástupné zhodnocení míry standardní chyby (*standard error*).

Tabulka 3 - Základní sociodemografické charakteristiky souborů SVL-SILC

		1. vlna % nebo Ø	2. vlna % nebo Ø	1. vlna N	2. vlna N
Pohlaví	Muž	49	49	551	533
	Žena	51	51	568	551
Věk	Ø	42	42	1119	1084
Věk	15–29	28	28	312	302
	30–44	29	29	326	315
	45–59	24	24	272	263
	60+	19	19	208	203
Země narození	ČR	87	84	968	904
	Slovensko	12	14	130	150
	Jiné	2	2	18	30
Státní příslušnost	ČR	94	92	1043	995
	Slovensko a jiná	5	5	52	54
	Vícenásobné občanství	2	3	20	34
Etnicita	Česká	45	38	500	409
	Slovenská	3	2	37	24
	Romská	35	42	388	459
	Česká a romská	11	12	119	130
	Jiné etnicity a další kombinace	6	6	67	62
Vzdělání	ZŠ (a nedokončené)	41	51	456	551
	SŠ (bez a s maturitou)	57	47	635	514
	Vyšší než SŠ	2	2	25	19
Socioekonomický status	Student	8	5	84	49
	Nezaměstnaný	16	20	176	213
	Zaměstnaný, OSVČ	43	40	474	437
	Mateřská a rodičovská	8	8	87	83
	Důchod (starobní, invalidní)	22	22	241	234
	Jiný	3	6	36	62
Velikost obce	Do 5.000 obyv.	13	13	141	136
	5.001–50.000 obyv.	39	39	432	418
	50.001+ obyv.	49	49	546	530
Druh domu	Samostatně stojící rodinný dům	7	10	74	106
	Dvojdomek, řadový dům	4	5	44	48
	Bytový dům s méně než 10 byty	29	42	320	452
	Bytový dům s 10 a více byty	42	40	466	427
	Ubytovna	17	-	194	-
	Jiný	1	4	18	46
Členů domácnosti	Ø	2,6	3,3	1119	1084
Členů domácnosti	1	25	11	279	117
	2	33	29	370	313
	3–4	31	37	348	396
	5+	11	24	123	259

Zdroj: Agentura pro sociální začleňování

Proměnné pohlaví, věk a velikost obce byly zvoleny za kvótní znaky, takže hodnoty těchto proměnných se napříč oběma vlnami pochopitelně shodují. Obyvatelek SVL bylo 51 %, obyvatelů 49 %, a zastoupení jednotlivých věkových skupin bylo následující: obyvatelé ve věku 15–29 let tvořili 28 % ze všech obyvatel, skupina 30–44 let byla zastoupena z 29 %, skupina 45–59 let z 24 % a obyvatelé ve věku 60 let a více z 19 %. Obyvatel SVL v obcích do 5000 obyvatel bylo 13 %, většinu tvořili obyvatelé měst s více jak 50 tisíci obyvateli, konkrétně 49 %, zbylých 39 % tvořili obyvatelé obcí s 5 tisíci až 50 tisíci obyvatel.

Ačkoli další proměnné už kvótními znaky nebyly, výsledky vycházejí napříč oběma vlnami velmi podobně – jde o zemi narození, státní příslušnost, etnicitu a socioekonomický status. Mezi obyvateli SVL převažují osoby narozené v Česku (87 % v roce 2020, 84 % v roce 2021), se státní příslušností ČR (94 % v roce 2020, 92 % v roce 2021), českou etnicitou/národností (45 % v roce 2020, 38 % v roce 2021) a též romskou etnicitou/národností (35 % v roce 2021, 42 % v roce 2021). Hlavní socioekonomický status obyvatel je pak nejčastěji zaměstnanecký a podnikatelský (43 % v roce 2020, 40 % v roce 2021), důchodový (22 % v obou vlnách) a podstatná část obyvatel byla nezaměstnaná (16 % v roce 2020, 20 % v roce 2021). Do velké míry jsou též shodné výsledky proměnné „druh domu“, ačkoli nabízené odpovědi v této otázce se v roce 2021 změnily – respondentům už nebyla nabízena možnost „ubytovna“, kterou v roce 2020 zvolilo 17 % obyvatel SVL. Tato odpověď totiž byla v roce 2021 nahrazena zvláštní otázkou, jestli respondent osobně nebo nějakí lidé z okolí někdy označují dům, v němž respondent bydlí, za ubytovnu – kladně na ni odpovědělo 14 % obyvatel.

U dvou proměnných se však výsledky zásadněji liší. Jde o nejvyšší dosažené vzdělání a počet členů domácnosti. Zatímco v roce 2020 uvedlo 41 % respondentů, že dokončilo maximálně základní školu, v roce 2021 to uvedlo 51 % respondentů. Výzkumný soubor byl v roce 2021 také více tvořen obyvateli z početnějších domácností – v roce 2020 vycházel průměrný počet členů domácnosti v celém souboru na 2,6, v roce 2021 to bylo 3,3. Všechny rozdílnosti mezi dvěma vlnami SVL-SILC je dále třeba podrobovat analýzám a ideálně dalším výzkumům. Doposud jsou totiž šetření SVL-SILC společně s šetřením BRIZOLIT z roku 2016 jedinými šetřeními, jejichž výsledky lze považovat za reprezentativní pro populaci obyvatel SVL.⁵

⁵ Co se diskutovaných dvou proměnných týče, porovnáme-li výsledky SVL-SILC s šetřením BRIZOLIT, ukazuje se, že výsledky BRIZOLIT více odpovídají výsledkům z druhé vlny SVL-SILC. (Porovnání viz Toušek et al., 2018)

6. Definice výzkumného vzorku „nezaměstnaných“

V předkládaném textu definujeme jako nezaměstnaného takového respondenta, který sám sebe tímto způsobem označil v odpovědi na otázku vztahující se k hlavní pracovní aktivitě v minulém měsíci. Na tuto otázku byla uzavřená sada odpovědí, kdy volitelná byla pouze jedna z následujících možností: „Zaměstnanec/kyně“; „Samostatně výdělečně činný/á“; „Na placené mateřské/otcovské dovolené“; „Pobírající rodičovský příspěvek“; „Žák/yně, student/ka“; „Starobní důchod“; „Invalidní důchod“; „V domácnosti, péče o děti nebo péče o blízkou osobu“; „Ostatní ekonomicky neaktivní“ a pro tuto zprávu stěžejní kategorie „Nezaměstnaný“.

Z celkového vzorku respondentů zvolilo odpověď „Nezaměstnaný“ 211 respondentů, což představuje 19,5 % všech respondentů výzkumu. Ti, kdož zvolili odpověď „Nezaměstnaný“, poté dostali otázku na délku své nezaměstnanosti a dle této odpovědi jsou rozlišeni v následujících tabulkách na krátkodobě nezaměstnané (méně než 12 měsíců) a dlouhodobě nezaměstnané (více než 12 měsíců). Krátkodobě nezaměstnaní tvořili 4,7 % všech respondentů, zatímco dlouhodobě nezaměstnaní 14,8 %. Definice toho, kdo je „nezaměstnaný“ se tak plně nepřekrývá s možností být hlášen na ÚP, viz tabulka č. 11, která se tomu tématu věnuje hlouběji.

7. Sociodemografické informace o nezaměstnaných respondentech

Výsledky šetření ukazují, že dlouhodobě (déle než 12 měsíců) ale částečně i krátkodobě (méně než 12 měsíců) nezaměstnaní ze SVL vykazují určité odlišné charakteristiky od celkového vzorku obyvatel sociálně vyloučených lokalit. Tato kapitola popisuje elementární sociodemografické charakteristiky nezaměstnaných respondentů ze šetření SVL-SILC, rozlišených na dvě skupiny dle délky nezaměstnanosti, a dává je ke srovnání s celým vzorkem SVL. Těmito charakteristikami jsou pohlaví, věk, vzdělání, mateřský jazyk a etnicita.

7.1. Pohlaví

Pohlaví, jakožto kvótní charakteristika, byla definována již před sběrem dotazníků a množství mužů a žen, zahrnutých do výzkumu, odpovídalo struktuře populace sociálně vyloučených lokalit, tedy mírně více žen (61 %) než mužů (59%), což je fenomén platný i pro běžnou populaci.

Distribuce podle pohlaví se ale významně odlišuje u relativně malého vzorku (N=51) krátkodobě nezaměstnaných, kde muži tvořili celých 70 %, zatímco ženy pouze 30 %. Výsledek může být částečně projevem zjištění MPSV: „Vzhledem k převaze mužů v sezónně orientovaných odvětvích je u mužů patrná spíše opakovaná nezaměstnanost, zatímco ženy jsou více postiženy dlouhodobou nezaměstnaností [...] Absolutní počty i podíly dlouhodobě nezaměstnaných u obou pohlaví [v posledním roce] vzrostly“ (MPSV, 2021), což je pravděpodobně následek vlivu epidemie COVIDu v posledních letech, neboť v prosinci 2019 bylo na ÚP dlouhodobých uchazečů evidováno 44 198, v prosinci 2020 to již bylo 67 642 a v prosinci 2021 to již bylo 84 558. Následující tabulka potvrzuje uvedený trend ve vztahu ke krátkodobé nezaměstnanosti. Ve vztahu k dlouhodobé nezaměstnanosti již nikoli, protože i zde tvoří muži většinu (53 %), zatímco ženy méně než 47 %, a blíží se tak průměrné struktuře celého vzorku SVL respondentů.

Tabulka 4 - Pohlaví

Pohlaví	Nezaměstnaný		Celkem	
	Méně než 12 měsíců	12 měsíců a déle	%	N
	%			
muž	70,4 ⁶	53,3	49,2	533
žena	29,6 ⁷	46,7	50,8	551
Celkem %	100	100	100	
Celkem N	51	160		1084

⁶ Tato barva značí statisticky významnou odchylku od průměru směrem výše

⁷ Tato barva značí statisticky významnou odchylku od průměru směrem níže

7.2. Věk

Z následující tabulky je patrné, že dlouhodobě nezaměstnaní mají odlišnou věkovou strukturu od celého vzorku SVL respondentů účastnících se výzkumu. Je to dáno relativně vysokou četností dlouhodobé nezaměstnanosti u osob do 19 let, kteří tvoří 16 % všech dlouhodobě nezaměstnaných. Naopak nad 60 let je mezi dlouhodobě nezaměstnanými méně než 2 %, což je dáno tím, že významná část respondentů starších 60 let v případě dotazu na hlavní pracovní aktivitu vzhledem ke svému věku pravděpodobně volila odpověď *starobní důchod* či jiné odpovědi než *nezaměstnaný*, i když nemuseli splňovat oficiální požadavky, tj. dosažení stanoveného důchodového věku a získání potřebné doby důchodového pojištění, aby dosáhli na starobní důchod

Krátkodobě nezaměstnaní se ze 49 % rekrutovali ze skupiny osob mezi lety 30 až 44 let. Z této tabulky je tak patrné, že mají smysl podpůrné programy pro nezaměstnané mladé lidi. Jedním z nich je například Program Záruky pro mládež, který je určen pro lidi od 15 do 24 let či Iniciativa na podporu mladých uchazečů o zaměstnání (INICIATIVA). Mladí nezaměstnaní jsou sice malou, ale významně ohroženou skupinou. Na druhou stranu je co do absolutních počtů největší skupina krátkodobě i dlouhodobě nezaměstnaných mezi 30 a 44 lety.

Tabulka 5 - Věk

Věk	Nezaměstnaný		Celkem	
	Méně než 12 měsíců	12 měsíců a déle	%	N
	%			
15 - 19 let	5	15,9 ⁸	8,5	92
20 - 29 let	18,5	24,7	19,4	210
30 - 44 let	49	29,3	29,1	315
45 - 59 let	25,9	28,4	24,3	263
60 let a více	1,6	1,7 ⁹	18,7	203
Celkem %	100	100	100	
Celkem N	51	160		1084

⁸ Tato barva značí statisticky velmi významnou odchylku od průměru směrem výše

⁹ Tato barva značí statisticky velmi významnou odchylku od průměru směrem výše

7.3. Nejvyšší dosažené vzdělání

Provázanost zaměstnanosti a dosaženého vzdělání je vysoká: *“Míra nezaměstnanosti je výrazně diferencována podle stupně dokončeného vzdělání. Nejvyšší míru nezaměstnanosti mají lidé se základním vzděláním nebo bez vzdělání. [...] S rostoucí úrovní dokončeného vzdělání míra nezaměstnanosti klesá“* (ČSÚ, nedatováno). Tento trend existoval i v roce 2020 a nadále se prohlubuje: *„Výrazný pokles zaměstnanosti byl v roce 2020 zaznamenán u osob se středním vzděláním bez maturity (o 80,0 tis., tj. o 4,5 %) a mírný pokles osob se základním vzděláním vč. bez vzdělání (o 3,1 tis., tj. o 1,3 %). Přibylo zejména zaměstnaných osob s vysokoškolským vzděláním (o 10,0 tis.) a mírně i osob se středním vzděláním s maturitou (o 4,9 tis.). Tento vývoj je ve srovnání s předchozím rokem zcela opačný, ovšem odpovídá změnám v sektorové a profesní struktuře zaměstnanosti“* (MPSV, 2021).

Tento trend vztahu nízkého vzdělání u dlouhodobě nezaměstnaných je patrný z následující tabulky, která ukazuje, že 81,5 % dlouhodobě nezaměstnaných má pouze základní školu či nedokončenou základní školu. Vyučené osoby tvoří 17,5 % dlouhodobě nezaměstnaných a lidé s maturitou či vyšším vzděláním tvoří pouze jedno procento dlouhodobě nezaměstnaných.

Naproti tomu osoby nezaměstnané Méně než 12 měsíců, takzvaně krátkodobě nezaměstnaní, nevykazují významné odchylky ve vzdělání od celkových výsledků vzorku za celou populaci SVL.

Tabulka 6 - Nejvyšší dosažené vzdělání

Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání	Nezaměstnaný		Celkem	
	Méně než 12 měsíců	12 měsíců a déle	%	N
	%			
ŽS a nedokončená ZŠ	54,6	81,5	50,8	551
Střední s výučním listem	30,7	17,5	33,1	359
Střední s maturitou a vyšší	14,8	1,1	16,1	174
Celkem %	100	100	100	
Celkem N	51	160		1084

Řešení nízké vzdělanosti u dlouhodobě nezaměstnaných se nabízí například skrze bezplatné *Kurzy získání základního vzdělání*, organizované základními školami pro dospělé s nedokončeným základním vzděláním (například na ZŠ Meteorologická v Praze¹⁰), po kterém by měly následovat i další vzdělávací kurzy, neboť celá polovina respondentů ze SVL-SILC uvedla, že mají pouze ukončené či neukončené základní vzdělání.

¹⁰ Dostupné na: <https://www.zsmeteo.cz/skola/o-skole/kurz-ziskani-zakladniho-vzdelani> (Navštíveno dne 31.3.2021)

7.4. Délka školní docházky

Údaj o počtu let strávených ve škole je úzce spojen s předchozí tabulkou zobrazující nejvyšší dosažené vzdělání. Jednotlivé roky, strávené ve vzdělávací soustavě nejsou distribuovány ve vzorku celé SVL rovnoměrně a největší skupinu tvoří osoby, které do školy chodily 12 let, ty tvořily celou čtvrtinu všech respondentů. Druhou nejpočetnější skupinou jsou osoby, které strávily ve škole 9 let.

V případě dlouhodobě nezaměstnaných se ale distribuce významně liší. Jde zejména o signifikantně vyšší procenta respondentů, kteří strávili ve školní soustavě 9 a méně let. 8 a méně let školní docházky uvedlo více než 43 % dlouhodobě nezaměstnaných respondentů. Naopak 13 a více let uvedlo pouze jedno procento dlouhodobě nezaměstnaných. Lze tedy konstatovat, že dlouhodobě nezaměstnaní obyvatelé SVL strávili ve vzdělávací soustavě významně méně let než zbytek SVL-SILC respondentů.

Tabulka 7 - Délka školní docházky

Kolik let jste celkem chodil/a do školy?	Nezaměstnaný		Celkem	
	Méně než 12 měsíců	12 měsíců a déle	%	N
	%			
0-4	0	4,3	2,9	32
5	2,1	9,1	4,2	45
6	2,2	8	2,6	29
7	0	4,6	2,2	24
8	13,2	21,6	11,6	126
9	32,4	25,7	19	206
10	2,5	3,2	4,8	53
11	8,4	6,3	9,2	100
12	26,1	16,1	25,4	275
13	7,7	1	14,1	153
14	1,7	0	2	22
15-18	3,7	0	1,9	20
Celkem %	100	100	100	
Celkem N	51	160		1084

7.5. Mateřský jazyk

Ohledně mateřského jazyka je možné konstatovat, že mezi všemi respondenty byla nejčastěji uvedena čeština (48 %), poté kombinace češtiny a romštiny (21%) a poté samotná romština (18 %). V případě krátkodobě nezaměstnaných se odpovědi významně nelišily od průměru celé skupiny. Na druhou stranu dlouhodobě nezaměstnaní signifikantně méně často uváděli jako mateřský jazyk češtinu (22 %) a významně častěji než všichni SVL respondenti uváděli jako mateřský jazyk romštinu (45 %).

Tabulka 8 - Mateřský jazyk

Jaký je Váš mateřský jazyk, případně mateřské jazyky?	Nezaměstnaný		Celkem	
	Méně než 12 měsíců	12 měsíců a déle	%	N
	%			
Čeština	47,8	22,2	47,8	519
Čeština a slovenština	1,7	1,3	1,4	15
Čeština a romština	18,3	18,5	21,3	231
Čeština a jiný	0	0	0,3	3
Slovenština	1,9	3,3	3,8	41
Romština	26,7	45,2	17,9	194
Jiný	2,1	0	0,8	9
Čeština, slovenština, romština	0	2,1	1,4	15
Slovenština, romština	0	7,4	4,7	51
Čeština, romština, jiný	1,6	0	0,2	2
Romština, jiný	0	0	0,4	5
Celkem %	100	100	100	
Celkem N	51	160		1084

7.6. Národnost nebo etnicita

V případě národnosti či etnicity je trend stejný jako v případě mateřského jazyka. Odpovědi ohledně etnicity či národnosti u krátkodobě nezaměstnaných kopírují odpovědi celkového vzorku SVL a nevykazují signifikantní rozdíly. Ty nastávají až u dlouhodobě nezaměstnaných, kteří významně méně často identifikují svou národnost či etnicitu jako českou (14 %) a významně častěji jako romskou (66 %). V případě celého vzorku SVL respondentů uvedlo českou národnost 38 % respondentů, romskou uvedlo 42 % a jejich kombinace uvedlo 14 % SVL respondentů, kdy někteří k české a romské identitě volili dle svého přesvědčení i slovenskou. Jiné etnicity či národnosti a jejich kombinace byly voleny 6 % SVL respondentů.

Tabulka 9 - Národnost nebo etnicita

Jaká je Vaše etnicita nebo národnost, případě Vaše etnická nebo národnostní příslušnosti?	Nezaměstnaný		Celkem	
	Méně než 12 měsíců	12 měsíců a déle	%	N
	%			
Česká	29,7	14,2	37,7	409
Romská	44,7	66,4	42,3	459
Česká + romská (+ případně slovenská)	18,1	15,4	14,2	154
Jiné etnicity a jejich kombinace	7,5	4,1	5,8	62
Celkem %	100	100	100	
Celkem N	51	160		1084

8. Bydlení

Součástí dotazníku byl oddíl věnovaný „Bydlení“, který obsahoval celou škálu otázek ohledně tohoto tématu. Tato kapitola rozepisuje pouze odpovědi na otázku statusu bydliště respondenta, tzn. jestli jde o ubytovnu nebo ne. Bydlení na „špatné adrese“ totiž může vytvářet stigmatizaci, která vytváří bariéry při snaze získat práci či jiné bydlení.

8.1. Ubytovna

Následující tabulka uvádí odpovědi respondentů na otázku, zda je jejich bydliště označováno za ubytovnu. Odpovědi dlouhodobě nezaměstnaných se významně odlišují od celkového souboru obyvatel SVL v tom, že pouze 62 % dlouhodobě nezaměstnaných si je jisto, že jejich domov není nazýván ubytovnou. Průměr celého vzorku byl 77 %. Více než 17 % dlouhodobě nezaměstnaných respondentů odpovědělo „ano“, tedy že jejich bydliště je označováno za ubytovnu. 21 % dlouhodobě nezaměstnaných nevědělo, jestli jejich bydliště někdo označuje jako ubytovnu. Stejnou odpověď, tedy „nevím, jestli někdo označuje mé bydliště jako ubytovnu“ uvedlo 13 % krátkodobě nezaměstnaných a v celém souboru SVL respondentů takto v průměru odpovědělo méně než 9 %. Dlouhodobě i krátkodobě nezaměstnaní tak častěji mají bydliště, které je označováno za ubytovnu, či neví, jestli tak někdo jejich bydliště nenazývá.

Tabulka 10 - Je vaše bydliště označováno za ubytovnu?

Je vaše bydliště označováno za ubytovnu?	Nezaměstnaný		Celkem	
	Méně než 12 měsíců	12 měsíců a déle	%	N
	%			
ne	70,9	61,9	77	835
ano	15,9	17,3	14,2	154
nevím	13,3	20,8	8,8	95
Celkem %	100	100	100	
Celkem N	51	160		1084

9. Ekonomická situace dlouhodobě nezaměstnaných

Jeden z oddílů dotazníku obsahoval otázky zaměřené na ekonomickou situaci respondentů. Tato kapitola se věnuje pouze odpovědím ohledně evidence na ÚP, příjmu a exekucí.

9.1. Evidence na ÚP a podpora v nezaměstnanosti

Následující tabulka se týká pouze osob, které kladně odpověděly na otázku, zda jsou nezaměstnané. Těchto osob bylo 211. Ty poté dostaly otázku, zda jsou evidovány na ÚP a zda pobírají podporu v nezaměstnanosti. Z následující tabulky je patrné, že více než polovina krátkodobě nezaměstnaných je evidována na ÚP a pobírá podporu v nezaměstnanosti, zatímco dlouhodobě nezaměstnaných, kteří jsou evidováni a pobírají podporu je pouze 8 %. Množství evidovaných bez podpory bylo v obou skupinách mezi 30 a 40 %. Neevidovaných krátkodobě nezaměstnaných bylo ale pouze 17 %, zatímco z dlouhodobě nezaměstnaných nebyla v evidenci více než polovina, a to 54 %. Evidováno na ÚP je tak více než 83 % krátkodobě nezaměstnaných, byť významná část z nich nepobírá podporu v nezaměstnanosti. Naproti tomu dlouhodobě nezaměstnaní nejsou většinou ani evidováni na ÚP.

Tabulka 11 - Evidence na ÚP a podpora

Jste v evidenci na ÚP a pobíráte podporu v nezaměstnanosti?	Nezaměstnaný	
	Méně než 12 měsíců	12 měsíců a déle
	%	
Jsem evidován/a a pobírám podporu	51,6	8
Jsem evidován/a a nepobírám podporu	31,8	38
Nejsem evidován/a	16,6	54
Celkem %	100	100
Celkem N	51	160

9.2. Příjem

Následující tabulka uvádí odpovědi na otázku, zda respondenti měli v minulém měsíci příjem z jakéhokoli zaměstnání či práce, a to i z práce bez smlouvy, například brigád. Zhruba polovina všech respondentů výzkumu na tuto otázku odpověděla kladně a zhruba polovina negativně. Při pohledu na krátkodobě i dlouhodobě nezaměstnané se vynořují rozdíly. Pouze čtvrtina krátkodobě nezaměstnaných si nějakým způsobem zajišťuje příjem prací, zatímco v případě dlouhodobě nezaměstnaných je takovýchto osob více než 38 %. Vliv má zřejmě systém evidence na ÚP a z něj plynoucí pravidla včetně vyřazení z evidence. Vzhledem k předchozí tabulce, která uvádí četnost evidování na ÚP, je pochopitelné, že dlouhodobě nezaměstnaní si častěji přivydělávají, než je tomu u krátkodobě nezaměstnaných. Tím pádem i významná část dlouhodobě nezaměstnaných (39 %) ve skutečnosti vykonává nějakou formu práce, z níž mají příjem.

Tabulka 12 - Příjem za práci

Měl/a jste v minulém měsíci příjem z jakéhokoli zaměstnání či práce (a to i z práce bez smlouvy, například brigád)?	Nezaměstnaný		Celkem	
	Méně než 12 měsíců	12 měsíců a déle	%	N
	%			
Ano	25	38,5	50,6	547
Ne	75	61,5	49,4	535
Celkem %	100	100	100	
Celkem N	51	160		1082

9.3. Exekuce

Zkušenost s exekucí či exekucemi vedenými proti některému z členů rodiny, uvedlo signifikantně více dlouhodobě nezaměstnaných, než tomu bylo u celého vzorku SVL. Celkem 52 % dlouhodobě nezaměstnaných uvedlo, že se někdo z jejich domácnosti potýkal či potýká s exekucemi. V průměru tuto zkušenost uvedlo 40 %. Zároveň mezi dlouhodobě nezaměstnanými bylo 13 % respondentů, kteří uvedli, že neví, jestli není vedena exekuce proti některému ze členů rodiny. Zkušenost krátkodobě nezaměstnaných s exekucemi v domácnosti byla v porovnání s průměrem mírně vyšší, nikoli však signifikantně.

Tabulka 13 - Exekuce

Čelil v minulosti někdo z Vaší domácnosti exekuci?	Nezaměstnaný		Celkem	
	Méně než 12 měsíců	12 měsíců a déle	%	N
	%			
Ano	47,3	52,1	40,4	437
Ne	47,9	34,8	54	584
Nevím	4,8	13,1	5,6	61
Celkem %	100	100	100	
Celkem N	51	160		1082

10. Diskriminace

Sociálně vyloučení lidé jsou často ve zranitelné pozici, která může být komplikována různými projevy diskriminace. Tato kapitola se týká výhradně diskriminace respondenta při hledání zaměstnání, a to v posledních 12 měsících a v posledních 5 letech

10.1. Diskriminace v posledních 12 měsících při hledání zaměstnání

Zkušenost s diskriminací během hledání práce v posledních 12 měsících uvedlo v průměru 27 % respondentů. V případě krátkodobě nezaměstnaných to však bylo signifikantně více, tedy až 57 % respondentů a v případě dlouhodobě nezaměstnaných dokonce až 64 % respondentů. Z toho je patrné, že diskriminace při hledání práce, je zažívána více než polovinou nezaměstnaných. Pouze 18 % dlouhodobě nezaměstnaných uvedlo, že se s diskriminací během hledání práce neseťkalo.

Tabulka 14 - Diskriminace v posledních 12 měsících

Byl/a jste v posledních 12 měsících diskriminován/a při hledání práce?	Nezaměstnaný		Celkem	
	Méně než 12 měsíců	12 měsíců a déle	%	N
Ano, v posledních 12 měsících	56,8	63,5	27,4	296
Ne	39,2	17,8	36,6	396
Netýká se, pro respondenta/ku není relevantní	4	18,7	36,1	391
Celkem %	100	100	100	
Celkem N	51	160		1083

10.2. Diskriminace v posledních 5 letech při hledání zaměstnání

Zkušenost s diskriminací během hledání práce v posledních 5 letech uvedlo v průměru 36 % respondentů. V případě krátkodobě nezaměstnaných to však bylo signifikantně více, tedy až 66 % respondentů a v případě dlouhodobě nezaměstnaných dokonce až 81 % procent respondentů. Z toho je patrné, že diskriminaci při hledání práce v posledních pěti letech alespoň jednou zažila většina nezaměstnaných. Pouze 16 % dlouhodobě nezaměstnaných uvedlo, že se s diskriminací během hledání práce v posledních 5 letech nesetkalo.

Tabulka 15 - Diskriminace v posledních 5 letech

Byl/a jste v posledních 5 letech diskriminován/a při hledání práce?	Nezaměstnaný		Celkem	
	Méně než 12 měsíců	12 měsíců a déle	%	N
	%			
Ano, v posledních 5 letech	66,2	80,5	36,4	395
Ne	31,5	15,8	34	369
Netýká se, pro respondenta/ku není relevantní	2,3	3,6	29,5	320
Celkem %	100	100	100	
Celkem N	51	160		1083

11. Zaměstnanost a vzdělání rodičů

Řadu vzorců chování a charakteristik rodičů je možné nalézt i u jejich potomků. Tato kapitola popisuje vzdělání a zaměstnání rodičů v době, kdy respondentovi bylo 14 let. Prezentované výsledky se týkají pouze dlouhodobě nezaměstnaných a lze v nich (bohužel) relativně snadno nalézt nežádoucí mezigenerační reprodukci nízkého vzdělání a nestability či absence zaměstnání.

11.1. Vzdělání otce

Ohledně vzdělání otce v době, kdy respondentovi bylo 14 let, panují signifikantní rozdíly dlouhodobě nezaměstnaných od průměru všech respondentů. V případě krátkodobě nezaměstnaných signifikantní rozdíly ohledně vzdělání otce v porovnání s celkem nebyly statisticky rozpoznány, naopak tyto respondenti uvedli v průměru mírně vyšší vzdělání svých otců, než celá skupina respondentů SVL-SILC.

Středoškolsky vzdělaného otce, majícího maturitu, uvedlo 14 % SVL respondentů, ale pouze 1 % dlouhodobě nezaměstnaných. Vyučeného otce v dané době mělo 37 % SVL respondentů, ale pouze 23 % dlouhodobě nezaměstnaných. Dlouhodobě nezaměstnaní měli signifikantně častěji otce s nejvyšším dosaženým vzděláním pouze na úrovni prvního stupně ZŠ či nižší, těch bylo 43 %. V celém SVL vzorku tyto odpovědi volilo pouze 24 % respondentů.

Tabulka 16 - Vzdělání otce

Jaké bylo nejvyšší dokončené vzdělání Vašeho otce v době, kdy Vám bylo 14 let?	Nezaměstnaný		Celkem	
	Méně než 12 měsíců	12 měsíců a déle	%	N
	%			
Otec do školy nikdy nechodil	2,8	15,7	6,3	48
Neukončený první stupeň ZŠ	0	9,4	6,2	47
První stupeň ZŠ	11,5	18,1	11,8	89
Druhý stupeň ZŠ, tedy úspěšně dokončil základní vzdělání (odpovídá ročníkům víceletých gymnázií)	18,6	22,9	16,4	124
Vyučen, nižší střední bez maturity	38,7	20	36,7	278
Úplné střední s maturitou (...)	16,2	1,2	12,5	95
Vysokoškolské bakalářské, magisterské či inženýrské, doktorské studium	0	0	1,2	9
Nevím	12,1	12,8	8,9	68
Celkem %	100	100	100	
Celkem N	38	94		758

11.2. Zaměstnání otce

Z následující tabulky, která popisuje ekonomickou aktivitu otce respondenta v době, kdy respondentovi bylo 14 let, vyplývá, že 81 % respondentů ze SVL v dané době mělo otce zaměstnaného na plný úvazek. U krátkodobě nezaměstnaných jich bylo dokonce 85 %. U dlouhodobě nezaměstnaných však pouze 54 %. Dlouhodobě nezaměstnaní měli častěji ve srovnání s celým vzorkem otce zaměstnaného na částečný úvazek. Bylo jich 13 % v porovnání s 6 % v celé SVL. Nezaměstnaného otce mělo pouze 7 % všech respondentů a v případě krátkodobě nezaměstnaných dokonce pouze 3 %. V případě dlouhodobě nezaměstnaných to však bylo signifikantně více, a to více než 27 %.

Tabulka 17 - Zaměstnání otce

Jaká byla hlavní ekonomická aktivita Vašeho otce v době, kdy Vám bylo 14 let??	Nezaměstnaný		Celkem	
	Méně než 12 měsíců	12 měsíců a déle	%	N
	%			
Zaměstnaný na plný úvazek	85,3	54	80,6	611
Zaměstnaný na částečný úvazek	2,8	12,9	5,6	42
Samostatně činný nebo pomáhající rodinný příslušník	3,6	2,4	4,7	35
Nezaměstnaný	2,7	27,2	7,1	54
Ve starobním důchodu	0	0	0	0
V invalidním důchodu	2,8	3,5	1,4	10
V domácnosti, péče o děti nebo blízkou osobu	2,8	0	0,3	2
Ostatní neaktivní (např. v základní vojenské službě)	0	0	0,4	3
Celkem %	100	100	100	
Celkem N	38	94		758

11.3. Vzdělání matky

Ohledně vzdělání matky v době, kdy respondentovi bylo 14 let, opět panují významné rozdíly dlouhodobě nezaměstnaných od průměru všech respondentů, a naopak v případě krátkodobě nezaměstnaných nikoli.

Středoškolsky vzdělanou matku, mající maturitu, uvedlo 13 % SVL respondentů, ale pouze 3 % dlouhodobě nezaměstnaných. Vyučenou matku v dané době mělo 33 % SVL respondentů, ale pouze 18 % dlouhodobě nezaměstnaných. Dlouhodobě nezaměstnaní měli významně častěji matku s nejvyšším dosaženým vzděláním pouze na úrovni prvního stupně ZŠ či nižší, těch bylo 43 %. V celém SVL vzorku tyto odpovědi volilo pouze 25 % respondentů.

Tabulka 18 - Vzdělání matky

Jaké bylo nejvyšší dokončené vzdělání Vaší matky v době, kdy Vám bylo 14 let?	Nezaměstnaný		Celkem	
	Méně než 12 měsíců	12 měsíců a déle	%	N
	%			
Matka do školy nikdy nechodila	2,6	16,7	7,4	64
Neukončený první stupeň ZŠ	5,3	9,7	6,6	57
První stupeň ZŠ	5,3	16,2	10,8	94
Druhý stupeň ZŠ, tedy úspěšně dokončil základní vzdělání (odpovídá ročníkům víceletých gymnázií)	28,3	25,8	21,1	183
Vyučena, nižší střední bez maturity	44	17,7	33,4	291
Úplné střední s maturitou (...)	5,5	3,2	13	113
Vysokoškolské bakalářské, magisterské či inženýrské, doktorské studium	2,6	1,8	0,8	7
Nevím	6,2	8,9	6,9	60
Celkem %	100	100	100	
Celkem N	41	120		870

11.4. Zaměstnání matky

Následující tabulka uvádí hlavní ekonomickou aktivitu matky respondenta v době, kdy bylo respondentovi 14 let. Matku zaměstnanou na plný úvazek mělo ve 14 letech 49 % respondentů ze SVL. Mezi dlouhodobě nezaměstnanými tuto odpověď zvolilo pouze 31 %, což je signifikantně méně, než tomu bylo u celého vzorku SVL respondentů, ale i u krátkodobě nezaměstnaných, u kterých zaměstnání na plný úvazek mělo 40 % matek. I zaměstnání na částečný úvazek bylo méně časté u matek dlouhodobě nezaměstnaných respondentů, než tomu bylo u ostatních. Nezaměstnanou matku v době svého mládí uvedlo cca 7 % respondentů, ale v případě dlouhodobě nezaměstnaných to bylo více než 17 %. Ti též signifikantně častěji měli matku, která byla v domácnosti či pečovala o děti či o osobu blízkou.

Tabulka 19 - Zaměstnání matky

Jaká byla hlavní ekonomická aktivita Vaší matky v době, kdy Vám bylo 14 let??	Nezaměstnaný		Celkem	
	Méně než 12 měsíců	12 měsíců a déle	%	N
	%			
Zaměstnaná na plný úvazek	39,8	31,3	49,2	428
Zaměstnaná na částečný úvazek	20,8	14,2	18,2	158
Samostatně činná nebo pomáhající rodinný příslušník	0	0	1	9
Nezaměstnaná	5,2	17,2	6,7	58
Ve starobním důchodu	0	0	0	0
V invalidním důchodu	4,5	1,8	1,7	14
V domácnosti, péče o děti nebo blízkou osobu	29,7	35,7	23	200
Ostatní neaktivní (např. v základní vojenské službě)	0	0	0,2	2
Celkem %	100	100	100	
Celkem N	41	120		869

12. Zdravotní postižení

Zdravotní postižení uvedlo 13 % všech respondentů. Stejný počet jich byl i v kategorii dlouhodobě nezaměstnaných. Pouze v případě krátkodobě nezaměstnaných bylo toto procento nižší, a to cca 8 %. Zdravotní postižení se tak nevyskytovalo mezi nezaměstnanými v signifikantně odlišné míře od celého vzorku SVL-SILC respondentů.

Tabulka 20 - Zdravotní postižení

Máte nějaké zdravotní postižení?	Nezaměstnaný		Celkem	
	Méně než 12 měsíců	12 měsíců a déle	%	N
	%			
Ano	7,6	12,6	13,3	144
Ne	92,4	87,4	86,7	937
Celkem %	100	100	100	
Celkem N	51	159		1081

13. Závěr

Předkládaná zpráva je jedním z výstupů využívajících data získaná z dotazníkového šetření realizovaného v sociálně vyloučených lokalitách v roce 2021 externím dodavatelem pro Odbor pro sociální začleňování (Agenturu) Ministerstva pro místní rozvoj. Tato zpráva představuje vybrané charakteristiky krátkodobě a dlouhodobě nezaměstnaných obyvatel SVL a srovnává je s celkovým vzorkem obyvatel SVL, kdy je pozornost věnována zejména signifikantně odlišným výsledkům u nezaměstnaných. Takovéto údaje jsou v tabulkách barevně vyznačeny.

V úvodu je popsáno, co je to sociální vyloučení, poté jsou představeny aspekty dlouhodobě nezaměstnanosti, metodologie výzkumu a základní demografická charakteristika výzkumného souboru. Dále již následují kapitoly vztahující se pouze k nezaměstnaným respondentům. První kapitola seznamuje se sociodemografickými informacemi. Distribuce respondentů dle pohlaví se u dlouhodobě nezaměstnaných významně neodlišuje od celkového vzorku. Naproti tomu u krátkodobě nezaměstnaných je patrné vyšší množství mužů, ti mezi krátkodobě nezaměstnanými tvořili 70 %, zatímco ženy pouze 30 %. V případě věkového rozložení je z tabulky č. 5 patrné, že i když mladí lidé (15-19 let) tvoří méně než 9 % všech obyvatel SVL, tak tvoří až 16 % dlouhodobě nezaměstnaných, což je alarmující. Naproti tomu osoby starší 60 let tvoří méně než 2 % nezaměstnaných, byť tvoří až 19 % všech obyvatel SVL. To je dáno zřejmě tím, že respondenti starší 65 let volili při sebeidentifikaci jiné kategorie než „nezaměstnaný“. Ohledně dosaženého vzdělání nevykazovali krátkodobě nezaměstnaní žádné významné odlišnosti od celého vzorku SVL-SILC. Naproti tomu dlouhodobě nezaměstnaní uvedli v 82 % pouze základní nebo nedokončené základní vzdělání a signifikantně méně z nich (pouze 19 %) uvedlo alespoň vyučení či vyšší vzdělání, byť středoškolské a vyšší vzdělání uvedlo v celém vzorku SVL téměř 50 % všech respondentů. V případě délky školní docházky tak opět nepřekvapivě významná část dlouhodobě nezaměstnaných strávila v průměru signifikantně méně let, než je tomu v případě celého vzorku.

Ohledně mateřského jazyka lze říci, že dlouhodobě nezaměstnaní signifikantně častěji neuvedli češtinu jako mateřský jazyk, a naopak signifikantně častěji uvedli za svůj mateřský jazyk romštinu. U krátkodobě nezaměstnaných nebyly ohledně jazyka rozpoznány žádné signifikantní rozdíly od celého souboru SVL-SILC respondentů. Stejný trend panoval i u národnosti nebo etnicity, kdy krátkodobě nezaměstnaní se neodlišovali od celého vzorku SVL, ale dlouhodobě nezaměstnaní významně častěji uvedli romskou etnicitu a to v 66 %, byť průměr SVL byl 42 %.

Ohledně dotazu na to, zda-li je bydliště respondentů označováno za ubytovnu, odpovědělo signifikantně méně dlouhodobě nezaměstnaných že „ne“, a to pouze 62 %, a signifikantně více jich odpovědělo „nevím“, kterých bylo 21 %.

Mimo evidenci ÚP je celých 54 % dlouhodobě nezaměstnaných a pouze 8 % z nich uvedlo, že je evidováno a pobírá podporu v nezaměstnanosti. Naproti tomu krátkodobě nezaměstnaných je evidováno na ÚP až 83 %. Nějakou formu příjmu včetně prací bez smlouvy či brigád uvedlo pouze 25 % krátkodobě nezaměstnaných ale až 39 % dlouhodobě nezaměstnaných.

Zkušenost s exekucemi uvedlo 52 % dlouhodobě nezaměstnaných, což je mírně více, než je průměr SVL (40 %). Krátkodobě nezaměstnaní opět nevykazovali žádné významné odlišnosti od průměru SVL.

Diskriminaci při hledání zaměstnání uvedli signifikantně častěji všichni nezaměstnaní. 64 % dlouhodobě nezaměstnaných uvedlo tuto zkušenost v posledních 12 měsících a dokonce 80 % z nich uvedlo, že tuto zkušenost mělo v posledních 5 letech.

Ohledně vzdělání rodičů respondenta v době, kdy mu bylo 14 let, panují opět významné rozdíly mezi dlouhodobě nezaměstnanými a celým vzorkem SVL-SILC. Krátkodobě nezaměstnaní naopak nevykazují žádné významné odchylky. Otce a matku bez vzdělání uvedlo 16 %, respektive 17 % dlouhodobě nezaměstnaných. Pouze 21 % dlouhodobě nezaměstnaných uvedlo, že jejich otec byl v dané době alespoň vyučen či měl vyšší vzdělání. Ohledně matky to bylo pouze 20 %.

Podobný trend byl i u zaměstnanosti otce v době, kdy bylo respondentovi 14 let. Pouze 54 % dlouhodobě nezaměstnaných respondentů uvedlo, že jejich otec byl zaměstnaný na plný úvazek, i když průměr vzorku byl více než 80 %. Matku zaměstnanou na plný úvazek mělo v dané době pouze 31 %, byť průměr SVL byl 49 %. Signifikantně častěji měli otce (27 %) i matku (17 %) nezaměstnané. Též měli významně častěji matku v situaci, kdy byla v domácnosti a pečovala o děti nebo osobu blízkou (36 %).

Četnost přítomnosti zdravotního postižení u dlouhodobě nezaměstnaných nebyla dle dotazníkového šetření signifikantně odlišná od celkového souboru SVL-SILC. To může být dáno strukturou dotazníku, kdy mohla kladná odpověď na otázku ohledně významného zdravotního postižení vést k vyřazení z kategorie „ekonomicky aktivní“, a tím pádem nebyl tento respondent zařazen mezi „nezaměstnané“ a tudíž se neobjevil v této zprávě.

14. Limity výzkumu

Významným limitem této výzkumné zprávy je relativně nízký absolutní počet respondentů v jednotlivých zkoumaných skupinách, kdy skupina krátkodobě nezaměstnaných respondentů čítá pouze 51 lidí. Dlouhodobě nezaměstnaných bylo více než třikrát více a to 160.

Dalším limitem může být definice zkoumané skupiny skrze sebeidentifikaci respondentů ve vztahu k hlavní pracovní aktivitě respondenta v minulém měsíci, kdy minulý měsíc mohl být v životě respondenta atypický.

15. Zdroje

Čada, K. (Ed.). 2015. *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR*. Dostupné z: https://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/Analiza_socialne_vyloucenych_lokalit_GAC.pdf

Český statistický úřad. Nedatováno. *Nezaměstnanost*. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20568935/311107k03.pdf/41c1a51c-cb1a-4276-8f00-e3b60ab32fe1?version=1.0>

Český statistický úřad. Nedatováno. *Životní podmínky (EU-SILC) – Metodika*. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/zivotni-podminky-eu-silc-metodika>

Gabal, I. & Víšek, P. 2010. *Východiska pro formulaci a implementaci politiky začleňování obyvatel vyloučených lokalit do české společnosti a její sociální a ekonomické struktury*. GAC. Dostupné z: https://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_Strategie_soc_vyloucení.pdf

Korecká, Z. 2020. *Tematicko-průřezový výzkum: Veřejná služba jako nástroj aktivizace dlouhodobě nezaměstnaných (?)*. Agentura pro sociální začleňování.

Mareš, P. 2006. *Faktory sociálního vyloučení*. VÚPSV Praha, výzkumné centrum Brno.

MPSV. 2021. *Analýza vývoje zaměstnanosti a nezaměstnanosti v roce 2020*. Dostupné z: [3052205e-07fb-99a3-fbac-e43d3138c7e1 \(mpsv.cz\)](https://www.mpsv.cz/3052205e-07fb-99a3-fbac-e43d3138c7e1)

Nešpor, Z. R. 2018. *Sociologická encyklopedie – výběr kvótní*. Sociologická encyklopedie. Dostupné z: [Výběr kvótní – Sociologická encyklopedie \(cas.cz\)](https://www.cas.cz/vyber-kvotni-sociologicka-encyklopedie)

SPOT. 2021. *Prekarizovaní pracovníci a pracovnice v době pandemie covid-19*. Dostupné z: [Prekarizovani-pracovnici.pdf \(pracevobci.cz\)](https://www.pracevobci.cz/prekarizovani-pracovnici.pdf).

SPOT. 2020a. *Dobrá politika zaměstnanosti musí lidem přinášet celkovou životní stabilizaci*. Dostupné z: [klicovazjisteni.pdf \(pracevobci.cz\)](https://www.pracevobci.cz/klicovazjisteni.pdf)

SPOT. 2020b. *Podpora bez podpory*. Dostupné z: [podpora-bez-podpory.pdf \(pracevobci.cz\)](https://www.pracevobci.cz/podpora-bez-podpory.pdf)

SPOT. 2019. *Voni kvůli tomudle mě nikde nechtěli...“ - Zkušenosti dlouhodobě nezaměstnaných a příčiny jejich postavená na trhu práce*. Dostupné z: [SPOT-Zkusenosti-dlouhodobě-nezamestnaných.pdf \(pracevobci.cz\)](https://www.pracevobci.cz/spot-zkusenosti-dlouhodobě-nezamestnaných.pdf)

Toušek, L., et al. *Labyrintem zločinu a chudoby: kriminalita a viktimizace v sociálně vyloučených lokalitách*. Doplněk, 2018.

Toušek, L., Walach, V., Kupka, P., Plachý, O., Tvrdá, K., Lupták, L. & Brendzová, A. (2018) Sociálně vyloučené lokality z pohledu sociodemografických ukazatelů. *Demografie*, 60, 21-35.

Internetové zdroje:

<https://www.zsmeteo.cz/skola/o-skole/kurz-ziskani-zakladniho-vzdelani> (Navštíveno dne 31. 3. 2021)